

УДК 378:373.3.091.12.011.3-051:81'271
DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.3>

Оксана ДАНИЛЮК

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область,
Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-8765-8475

Бібліографічний опис статті: Данилюк, О. (2024). Орфоепічна грамотність майбутнього вчителя початкової школи як один із компонентів мовленнєвої компетентності. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 16–19, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.3>

ОРФОЕПІЧНА ГРАМОТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ОДИН ІЗ КОМПОНЕНТІВ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглядаються актуальні проблеми формування орфоепічної грамотності майбутнього вчителя початкової школи як одного з компонентів мовленнєвої компетентності. Мовленнєва компетентність учителя початкової школи є завжди актуальною, оскільки мовна освіта вчителя – це завжди безперервний і вкрай необхідний процес. Державний статус української мови, концепції її навчання вимагають безперервної лінгвістичної освіти, глибокого засвоєння мовних норм, підвищення рівня культури мовлення, формування мовленнєво-комунікативних умінь і навичок.

Вчителі початкової школи є першими і найважливішими зразками мовлення для своїх учнів. Від того, наскільки вчитель володіє мовними нормами, залежить правильність мовленнєвих навичок, які формуються у дітей. Якщо педагог демонструє високий рівень мовної грамотності, учні автоматично наслідують ці норми у своєму мовленні.

Висвітлено шляхи формування орфоепічної грамотності здобувачів освіти у процесі вивчення освітнього компонента «Сучасна українська мова з практикумом», визначено основні напрямки проведення орфоепічної роботи зі студентами, що є важливою складовою професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Ця робота включає як ознайомлення з теоретичними засадами орфоепії, що ґрунтується на основі знань з фонетики і фонології, так і активне практичне відпрацювання правильних мовленнєвих навичок.

Засвоєння основних орфоепічних норм рідної мови не тільки можливе, а й необхідне. Воно забезпечує системний підхід до вивчення мови, опанування нормативною не лише письмовою, але й усною формою мови, слугує важливою основою для підвищення загальної мовної культури майбутніх педагогів.

Ключові слова: орфоепічна грамотність, орфоепія, мовна підготовка, мовленнєва компетентність, професійна компетентність, фахова підготовка, методи навчання.

Oksana DANYLIUK

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-8765-8475

To cite this article: Danyliuk, O. (2024). Orfoepichna hramotnist maibutnoho chytelia pochatkovoї shkoly yak odyń iz komponentiv movlennievoї kompetentnosti [Orthographic literacy of the future primary school teacher as one of the components of speaking competence]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 16–19, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.3>

ORTHOGRAPHIC LITERACY OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER AS ONE OF THE COMPONENTS OF SPEAKING COMPETENCE

The article examines the current problems of forming orthographic literacy of the future primary school teacher as one of the components of speech competence. The speech competence of the primary school teacher is always relevant, because the language education of the teacher is always a continuous and extremely necessary process. The state status of the Ukrainian language and the concepts of its teaching require continuous linguistic education, in-depth learning of language norms, raising the level of speech culture, and the formation of speech and communication skills and abilities.

Elementary school teachers are the first and most important speech models for their students. The correctness of speech skills that children develop depends on how well the teacher knows the language norms. If the teacher demonstrates a high level of language literacy, students will automatically follow these norms in their speech.

The ways of forming orthoepic literacy of education seekers in the process of studying the educational component “Modern Ukrainian language with practicum” are highlighted, the main directions of conducting orthoepic work with students, which is an important component of the professional training of future primary school teachers, are highlighted. This work includes both familiarization with the theoretical foundations of spelling, which is based on knowledge of phonetics and phonology, and active practical training of correct speech skills.

Learning the basic orthographic norms of the native language is not only possible, but also necessary. It provides a systematic approach to language learning, mastery of normative not only written, but also oral language, serves as an important basis for improving the general language culture of future teachers.

Learning the basic orthographic norms of the native language is not only possible, but also necessary. It provides a systematic approach to language learning, mastery of normative not only written, but also oral language, serves as an important basis for improving the general language culture of future teachers.

Key words: orthographic literacy, orthography, language training, speech competence, professional competence, professional training, teaching methods.

Постановка наукової проблеми та її значення. Формування мовленнєвої компетентності вчителя початкової школи завжди є і буде актуальною. Більше того, мовна освіта вчителя – це завжди безперервний і вкрай необхідний процес. До того ж державний статус української мови, концепції її навчання вимагають безперервної лінгвістичної освіти, глибокого засвоєння мовних норм, підвищення рівня культури мовлення, формування мовленнєво-комунікативних умінь і навичок.

Спілкування державною мовою – це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування (Kontseptsiya Novoyi ukrayinskoj shkoly).

Вчителі початкової школи є першими і найважливішими зразками мовлення для своїх учнів. Від того, наскільки вчитель володіє мовними нормами, залежить правильність мовленнєвих навичок, які формуються у дітей. Якщо педагог демонструє високий рівень мовної грамотності, учні автоматично наслідують ці норми у своєму мовленні.

Мента статті. Висвітлити проблему формування орфоепічної грамотності майбутнього вчителя початкової школи як одного з компонентів мовленнєвої компетентності.

Виклад основного матеріалу. Початкова школа є періодом, коли закладаються не тільки основи мовленнєвої культури, а й починає активно формуватися національно-мовна особистість, рівень свідомості якої є дуже важливим для Нової української школи і для Нової Української держави. В цей час діти активно

освоюють рідну мову, і їхнє мовлення формується під впливом мовного оточення, зокрема вчителів.

Метою орфоепічної роботи є свідоме засвоєння студентами основних орфоепічних норм та практичне володіння ними в мовній практиці. Орфоепічні норми об'єднують правила вимови звуків, голосних і приголосних, окремих звукосполучень та граматичних форм.

Однією з особливостей оволодіння писемним мовленням, зокрема орфографією, є те, що воно здійснюється на основі і в постійному взаємозв'язку з уміньми і навичками студентів в усному мовленні – вимовними навичками. Якість вимовних навичок не завжди відповідає загальноприйнятим нормам літературної мови. Тому необхідно приділяти однакову увагу орфографічним і орфоепічним уміньми і навичкам, оскільки вони служать важливим засобом здійснення комунікативної функції мовлення в двох її формах – усній і писемній.

Великі можливості для засвоєння майбутніми педагогами важливих орфоепічних норм сучасної української мови закладені в програмному матеріалі освітніх компонентів філологічного спрямування, при вивченні яких можливе паралельне оволодіння правилами правопису і правилами вимови різних мовних одиниць.

Взаємопов'язане навчання вимові і правопису вимагає застосування методичних прийомів, в основі яких лежать активні спостереження, дії і операції з різними одиницями усного і писемного мовлення. При цьому необхідно підводити студентів до аналізу мовних явищ і дій. Мислительні операції (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення), предметом яких є різні одиниці мовлення, повинні супроводжуватися активними діями не тільки зовнішніми (робота органів мовного апарату), але й внутрішніми (емоційні і вольові

зусилля), що особливо важливо у подоланні раніше сформованих неправильних навичок.

Робота над орфоєпією, яка здійснюється паралельно із засвоєнням орфографічних норм, становить основу для формування у майбутніх педагогів уявлення про орфографію як чітку систему взаємозв'язаних правил, які поєднують у собі об'єктивні співвідношення між компонентами усного й писемного мовлення.

Орфоєпічна грамотність є важливою складовою загальної мовленнєвої культури. Неправильна вимова або незнання орфоєпічних норм з боку вчителя може призвести до формування стійких мовленнєвих помилок у дітей, які буде важко виправити в майбутньому.

Орфоєпія – це розділ мовознавства, що вивчає норми вимови, і правильне володіння цими нормами є важливим для педагогів, які відіграють ключову роль у формуванні мовленнєвої компетентності дітей.

Проблема опрацювання мовленнєвої культури і орфоєпічної грамотності, зокрема, знайшла своє відображення у працях В. І. Капінос, А. П. Коваль, П. Г. Кордун, Л. І. Мацько, В. Я. Мельничайка, М. І. Пентиліук, Л. О. Варзацької, М. С. Вашуленка та ін.

Мовні норми є однією з ознак сучасної української літературної мови і виразником мовленнєвої культури. Мовна норма – це система правил (слововжитку, вимови, граматики), що функціонують у певному часовому просторі, та, які мовець сприймає як суспільно визнаний зразок спілкування (Мукутук Оксана, 2020, р. 30). *Орфоєпія* визначається як сукупність правил вимови, наголошування та інтонації, а також як розділ мовознавства, що вивчає і систематизує норми літературної вимови. Орфоєпія стосується усної форми мовлення, тобто вона вчить, як вимовляти ті чи інші звуки чи слова. (Каратан С. О., 2011, р. 116).

Формування орфоєпічної грамотності проходить кілька етапів. У ранньому віці в результаті послідовного засвоєння комплексів рухів таких органів мовного апарату, як дихальне горло, голосові зв'язки, язик, нижня щелепа, губи, піднебіння, у дітей розпочинає формуватися звуковимовна. Усі ці компоненти рухів координуються зі слуховими враженнями та уявленнями. Поступово між окремими слуховими уявленнями про звуки мовлення і відповідними артикуляційними рухами встановлюються тісні взаємозв'язки.

При цьому слід пам'ятати, що, формуючись у процесі наслідування, вимовні навички дітей раннього віку ґрунтуються на неусвідомленій основі. Вони підпорядковані процесу безпосереднього пізнання речей і явищ навколишнього світу.

У процесі вивчення освітнього компонента «Сучасна українська мова з практикумом» систематично проводимо орфоєпічну роботу, що є важливим компонентом професійної (мовленнєвої) підготовки майбутніх учителів початкової школи. Ця робота включає як ознайомлення з теоретичними засадами орфоєпії, що ґрунтується на основі знань з фонетики і фонології, так і активне практичне відпрацювання правильних мовленнєвих навичок. Формування орфоєпічної грамотності майбутніх фахівців є необхідним теоретичним і практичним навчанням, тому що саме вчителі відіграють ключову роль у формуванні мовленнєвої культури дітей, а, отже, повинні демонструвати зразкове володіння мовою.

Перший етап – формування орфоєпічних знань – включає теоретичну підготовку студентів про орфоєпічні норми сучасної української літературної вимови, що неможливе без засвоєння знань про фонетичну систему української мови, вивчення звуків мови, їх класифікації, змін у потоці мовлення.

Орфоєпічні норми включають правильну вимову голосних і приголосних звуків, наголошування, вимову слів іншомовного походження.

Найважливішим етапом орфоєпічної роботи є проведення практичних занять, на яких здобувачі освіти мають можливість регулярно тренуватися у вимові за допомогою різних вправ, зокрема:

- *артикуляційних вправ* (розвиток гнучкості та сили артикуляційних органів);
- *читання вголос* (читання різних текстів – поетичних, прозових, публіцистичних з акцентом на правильній вимові та інтонації);
- *словникових диктантів* (вправи на правильну вимову складних або слів, в яких часто є помилки при вимові);
- *імітаційних вправ* (відтворення вимови зразкових аудіозаписів носіїв мови).

Великі можливості при проведенні орфоєпічної роботи надають сучасні технології: аудіо- та відеоматеріали (використання записів для правильного відтворення та насліду-

вання мовлення); мовленнєві тренажери та додатки (програми, що допомагають тренувати правильну вимову); інтерактивні платформи (платформи для взаємодії, де студенти можуть формулювати свої відповіді та отримувати зворотній зв'язок).

У процесі формування вимовних норм важливим є застосування інтерактивних методів, які дозволяють зробити орфоепічну роботу більш цікавою та ефективною: рольові ігри; сценарії, що вимагають активного використання правильної вимови в контексті; дебати та дискусії (обговорення різних тем з акцентом на правильній вимові); мовні клуби (неформальні зустрічі для практики мовлення та взаємного навчання).

Важливими складовими навчання є рефлексія (оскільки вона дозволяє студентам усвідомлювати свої успіхи та помилки); самозаписування, що дає змогу проаналізувати своє мовлення; індивідуальні консультації – персоналізований зворотній зв'язок з викладачем щодо виправлення та аналізу вимовних помилок.

Робота з формування орфоепічної грамотності майбутніх фахівців з початкової освіти буде ще більш ефективною, якщо проводити майстер-класи та лекції із запрошенням експертів для проведення спеціалізованих занять; інтерактивні заняття, на яких відпрацьовуватимуться техніки правильної вимови.

Позитивні фактори навколишнього мовного середовища, зокрема такі суспільні форми мовного впливу, як телебачення, радіо, кіно відіграють важливу, але все ж не першорядну роль. Слухаючи передачі по радіо та дивлячись по телебаченню, переглядаючи кіно та телефільми увага фіксується передусім на змісті почутого

і побаченого і не затримується на звуковій (формальній) стороні мовлення. Тому тільки відповідна усвідомлена увага на правильне звучання певного слова або звука може загострити мовно-слухову увагу до нашої вимови.

Тому у процесі фахової підготовки необхідно проводити безперервну роботу з формування орфоепічної грамотності відповідно з орфоепічними нормами літературної вимови, тобто мовлення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Засвоєння основних орфоепічних норм рідної мови не тільки можливе, а й необхідне. Воно забезпечує системний підхід до вивчення мови, опанування нормативною не лише письмовою, але й усною формою мови, слугує важливою основою для підвищення загальної мовної культури майбутніх педагогів.

Формування орфоепічної грамотності майбутніх учителів початкової школи є необхідним етапом їхньої професійної підготовки. Орфоепічна робота включає теоретичну підготовку, практичні вправи, інтерактивні методи навчання, рефлексію та зворотний зв'язок, а також співпрацю з фахівцями. Такий комплексний підхід сприяє формуванню високого рівня орфоепічної грамотності, що є важливим для ефективної підготовки та підвищення рівня мовленнєвої культури українського суспільства.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми і потребує подальшої експериментальної роботи. Зокрема, вивчення потребують проблеми висвітлення формування орфоепічної грамотності не тільки під час проведення освітніх компонентів філологічного спрямування, а й інших, а також у процесі позанавчальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Караман С. О. Сучасна українська літературна мова. Київ: Літера ЛТД, 2011. 560 с.
2. Концепція Нової української школи : URL <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (звернення 22.10.2023).
3. Микитюк Оксана. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма : навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. 440 с.

REFERENCES:

1. Karaman S. O. (2011) Suchasna ukrayinska literaturna mova. Kyiv: Litera LTD, 560 s.
2. Kontseptsiya Novoyi ukrayinskoyi shkoly. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (zvernennya 22.04.2024).
3. Mykytyuk Oksana (2020) Suchasna ukrayinska mova: samobutnist, systema, norma: navch. posibnyk. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoyi politekhniki, 440 s.